

WIESŁAWA PRZYBYLSKA-KAPUSCIŃSKA

AKTYWNOŚĆ GOSPODARCZA PRZEDSIĘBIORSTW W ŚWIETLE BADAŃ METODĄ TESTU KONIUNKTURALNEGO

Przechodzenie do gospodarki rynkowej w warunkach systemowego przełomu w Polsce wywołuje wśród przedsiębiorstw zwiększone zapotrzebowanie na informacje ekonomiczne o określonym charakterze. Tworzy się specyficzny rynek informacji, na którym poszukuje się wiedzy niezbędnej przy podejmowaniu decyzji, stąd też coraz większego znaczenia w warunkach polskich nabierają będą krótkookresowe analizy ekonomiczne, mające charakter diagnostyczny, a co ważniejsze — prognostyczny. Zapotrzebowanie na tego rodzaju analizy wzrastać będzie zarówno ze strony przedsiębiorstw — czyli na szczeblu mikroekonomicznym, jak również — ze strony organów i administracji centralnej — na szczeblu makroekonomicznym.

Wyraźnie odczuwalny, już w tej chwili, wzrost zainteresowania niekonwencjonalnymi badaniami procesów gospodarczych wynika z procesów adaptacyjnych przedsiębiorstw do nowych, rynkowych warunków gospodarowania, rozszerzania zakresu swobodnie podejmowanych decyzji w Przedsiębiorstwie, wcielania w życie zasad prawdziwego rachunku ekonomicznego oraz poszukiwań szerokiego dostępu do informacji o tzw. otoczeniu gospodarczym. Wzrost zainteresowania na szczeblu makroekonomicznym informacjami dostarczonymi przez analizy aktywności gospodarczej przedsiębiorstw jest pochodną zmian funkcji centrum, poszukiwaniem dostępu do wiedzy o zachowaniach poszczególnych podmiotów gospodarczych. Wynika on także ze zmian pozycji przedsiębiorstw oraz wzrostu zapotrzebowania na informacje niezbędne przy projektowaniu i realizacji zadań ogólnej polityki gospodarczej i społecznej. Ważnym argumentem, przemawiającym za rozwojem tego rodzaju analiz jest unifikacja metod badawczych, stosowanych do oceny zjawisk występujących w różnych krajach w perspektywie zjednoczonej Europy. Wszystkie wymienione warunki spełnia szeroko stosowana w gospodarkach rynkowych metoda badań aktywności gospodarczej przedsiębiorstw przy pomocy testu koniunkturalnego.

I. ISTOTA, CHARAKTERYSTYKA I ZNACZENIE METODY TESTU KONIUNKTURALNEGO

Test koniunkturalny jest szeroko i dość powszechnie stosowaną metodą badania aktywności gospodarczej. Jest on dodatkowym, uzupełniającym źródłem informacji jakościowej o działalności podmiotów gospodarujących obok oficjalnej ilościowej statystyki państwowej¹. Zasadniczym jego atutem jest formułowanie krótkookresowych prognoz gospodarczych (3 - 6-miesięcznych).

Znaczenie tej metody analiz podkreśla długi okres stosowania i powszechność wykorzystania w gospodarkach rynkowych, pomimo dobrze rozwiniętych tradycyjnych badań statystycznych. Zapoczątkowane w latach trzydziestych w USA badania koniunktury gospodarczej metodą testu koniunkturalnego, dziś prowadzone są w 43 krajach na świecie². Wśród państw Europy Wschodniej realizuje je Jugosławia (od 1963 r.), Węgry (1987 r.). W Polsce ten rodzaj badań zainicjowany został w 1984 r.³ O randze badań koniunktury metodą testu koniunkturalnego świadczy fakt powołania już w 1952 r. międzynarodowej organizacji koordynującej statystyczne badania jakościowe⁴.

Metoda testu koniunkturalnego polega na ocenie sytuacji gospodarczej w oparciu o subiektywne opinie kadry kierowniczej przedsiębiorstw⁵. Założeniem tej metody jest zmienność w czasie zachowań pro-

¹ W skrajnych przypadkach możliwy jest nawet jej rozkład z uwagi na obecnie już obserwowaną niechęć przedsiębiorstw do wypełniania kwestionariuszy statystycznych i do ujawniania w nich części swoich rezultatów ekonomiczno-finansowych.

² Największe znaczenie dla upowszechnienia i doskonalenia metody testu koniunkturalnego do ocen aktywności gospodarczej miały następujące instytucje badawcze: IFO w Monachium, INSEE w Paryżu i ISCO w Rzymie.

³ Rozpoczął je Instytut Teorii Ekonomicznych Akademii Ekonomicznej w Poznaniu. Początkowo badania ograniczały się jedynie do testowania państwowych i spółdzielczych przedsiębiorstw województwa poznańskiego. Począwszy od II kwartału 1988 r. badania poszerzono na cały przemysł przetwórczy w Polsce, a od 1990 r. podjęto próby analiz aktywności gospodarczej w przedsiębiorstwach handlu hurtowego i budowlano-montażowych.

⁴ Organizacja ta nosi dziś nazwę CIRET — Centre for International Research on Economic Tendency Surveys. Szerzej na temat rozwoju jakościowych badań koniunktury w opracowaniu: R. Barczyk, M. Rekowski, *Metoda testu koniunkturalnego i jej przydatność w gospodarce polskiej*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN, Warszawa 1990 r., s. 9-10.

⁵ Główną przesłanką metody testu koniunkturalnego jest stwierdzenie, że krótkookresowe wahania gospodarcze (a zatem i cały mechanizm cyklu koniunkturalnego) określane są nie tylko przez czynniki obiektywne, lecz także przez subiektywne oczekiwania i zachowania pojedynczych producentów i konsumentów. Wywodzi się ona z prac W. St. Jevonsa, A. C. Pigou, J. M. Keynesa, W. A. Jöhra, a także z tzw. szkoły szwedzkiej.

ducentów lub konsumentów pod wpływem wcześniej sformułowanych ocen i zachowań⁶. Test koniunkturalny, jako jedna z metod krótkookresowych analiz jakościowych, jest ankietą sondażową przeprowadzoną wśród podmiotów gospodarczych w celu określenia aktualnych i przyszłych tendencji w działalności ankietowanego przedsiębiorstwa, branży, gałęzi lub całej gospodarki narodowej⁷.

Ankieta koniunkturalna jest dobrowolna i anonimowa. W zamian przedsiębiorstwa otrzymują krótkie opracowania oceniające bieżącą i oczekiwaną sytuację z zakresu tzw. otoczenia gospodarczego oraz wskazówki w zakresie przewidywanych kierunków jej zmian. Analizy koniunktury gospodarczej metodą testu stanowią nieocenioną pomoc w procesie podejmowania decyzji krótkookresowych oraz w warunkach znacznego ryzyka i niepewności. Spełniają zatem funkcje: informacyjną, decyzyjną i prognostyczną.

Walorami stosowanej do badań aktywności gospodarczej metody testu koniunkturalnego są: szybkość, rytmiczność, prostota, anonimowość, brak kwantyfikacji oraz duża trafność przewidywań. Można powiedzieć, że ankieta koniunkturalna stosowana do badań krótkookresowych jest tzw. statystyką bez cyfr. Zawarte w niej pytania odnoszą się do kierunków bieżących i przyszłych zmian badanych zjawisk (wzrost, spadek, brak zmian). W ten sposób unika się obaw przedsiębiorstw o ujawnienie informacji stanowiących ich tajemnicę oraz wielkości liczbowych, dotyczących przedsiębiorstwa, które mogłyby być wykorzystane przez konkurentów.

Kwartalna ankieta koniunkturalna⁸, rosyłana przedsiębiorstwom zawiera trzy grupy pytań. W pierwszej z nich przedsiębiorstwa wyrażają opinie dotyczące ogólnej sytuacji gospodarczej i niektórych aspektów funkcjonowania ich firmy. W drugiej — określają swe oczekiwania odnoszące się do spodziewanego rozwoju ogólnych warunków gospodarowania, a także ich zmian w przedsiębiorstwie. W trzeciej natomiast udzielają odpowiedzi na pytania specjalne, związane np. z działalnością eksportowo-importową, natrafiionymi przez nie barierami w funkcjonowaniu, działalnością inwestycyjno-modernizacyjną itp.

Sformułowane w odpowiedziach opinie, określające jedynie w sposób jakościowy (kierunkowy) aktualną i oczekiwaną sytuację gospodarczą, stanowią podstawę do budowy jakościowych wskaźników koniunktury

⁶ Jest to bardzo realistyczny i dynamiczny sposób podejścia do postaw podmiotów gospodarczych w różnych okresach niż przyjęte np. w ilościowych modelach statystyczno-ekonometrycznych założenie o niezmienności zachowań producentów czy konsumentów.

⁷ Por. *Koniunktura gospodarcza*, pod red. Z. Kowalczyka, Warszawa 1982, s. 400.

⁸ Ankiety mogą być rosyłane z różną częstotliwością. W zależności od potrzeb można je wysyłać w przekroju miesięcznym, kwartalnym lub półrocznym.

gospodarczej. Te z kolei umożliwiają opracowanie diagnozy gospodarczej minionego kwartału i przedstawienie prognozy na najbliższy okres.

Badania ankietowe aktywności gospodarczej mogą być realizowane w różnych przekrojach, stosownie do przyjętego kryterium analizy⁹.

Analizy sytuacji koniunkturalnej przy pomocy testu koniunkturalnego w polskim przemyśle przetwórczym, prowadzone przez Instytut Teorii Ekonomicznych, realizowane są już 3 lata.

Pozwalają zatem na uwzględnienie w badaniach zróżnicowanych systemowo warunków gospodarowania: od gospodarki scentralizowanej poprzez przełom polityczno-ekonomiczny do gospodarki o charakterze przejściowym, zmierzającej ku upowszechnieniu prywatyzacji. Wskazują ponadto na przewartościowania w funkcjonowaniu przedsiębiorstw oraz stopień ich adaptacji do warunków nowego ładu ekonomicznego, poprzez stopniową likwidację tradycyjnych barier podażowych¹⁰ i przejście do sytuacji niedostatecznego popytu,

W warunkach polskich¹¹, w miarę rozszerzania się zakresu gospodarki rynkowej i postępujących procesów reprivatyzacyjnych sondowanie opinii podmiotów gospodarczych metodą testu koniunkturalnego nabierać będzie coraz większego znaczenia.

Wzrost zainteresowania wynikami badań aktywności gospodarczej tą metodą wynika obecnie i będzie się jeszcze zwiększał z następujących względów:

- zapotrzebowania samych przedsiębiorstw na niezależne informacje ekonomiczne, o określonym charakterze, niezbędne przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, modernizacyjnych, działań marketingowych, kształtowaniu nowych produktów czy rozpoznawaniu popytu,
- zwiększenia ryzyka i niepewności funkcjonowania przedsiębiorstw w warunkach gospodarki przejściowej; ryzyko to będzie rosło wraz z rozszerzaniem zakresu gospodarki rynkowej,
- potrzeb szybkiego (ekspresowego) diagnozowania krótkookresowej

⁹ Najczęściej występują sposoby grupowania wg zasięgu przestrzennego (kraje, województwa, regiony) lub sfery działalności gospodarczej (przemysł, handel, budownictwo itp.) lub poszczególnych elementów składowych procesów gospodarczych (np. inwestycje, konsumpcja, zapasy, stopień wykorzystania zdolności produkcyjnych itp.). Można także badać sektory z punktu widzenia rodzajów własności, kryterium zatrudnienia (duże, średnie, małe), a także według jednolitych grup podmiotów gospodarczych (np. producenci, konsumenci).

¹⁰ Takich jak surowce, materiały i zatrudnienie.

¹¹ Szerzej ujmując powyższe zagadnienie, można je odnieść również do innych krajów Europy Wschodniej, dążących do intensywnej przebudowy swych struktur społeczno-gospodarczych. Upowszechnienie badań aktywności gospodarczej metodą testu koniunkturalnego będzie w tych krajach coraz pilniejsze, co daje się już zaobserwować w dyskusjach środowiska naukowego krajów dawniej należących do RWPG.

sytuacji gospodarczej, której już obecnie nie jest w stanie zapewnić oficjalna statystyka tradycyjna.

— znacznego ograniczenia zakresu informacji dostarczanych przez ilościową statystykę oficjalną wraz z rozwojem sektora prywatnego; aktualnie obserwowana jest już tendencja skąpego udzielania informacji statystycznych (ilościowych) także w sektorze państwowym,

— rozkładu systemu statystyki ilościowej, który uniemożliwi formułowanie diagnoz i prognoz gospodarczych,

— lepszego poziomu trafności prognoz określanych dzięki statystykom jakościowym niż ilościowym,

— zapotrzebowanie centralnych organów władzy gospodarczej na informacje o motywach i zachowaniach się podmiotów gospodarczych, niezbędnych dla właściwego kształtowania krótkookresowych i średnio-okresowych zadań polityki społecznej i gospodarczej.

Są to tylko niektóre z przesłanek przemawiające za upowszechnianiem badań aktywności gospodarczej polskich przedsiębiorstw metodą testu koniunkturalnego.

Diagnoza i krótkookresowa prognoza koniunktury gospodarczej, jak zaznaczono wyżej, oparta jest na jakościowych wskaźnikach koniunktury. Wyróżniamy dwa rodzaje wskaźników: proste i złożone. Wskaźniki proste są różnicą procentowego udziału odpowiedzi pozytywnych i negatywnych na dane pytania ankiety koniunkturalnej. Wskaźniki złożone łączą w sobie odpowiedzi na celowo dobrane pytania testu koniunkturalnego.

W prezentowanej analizie podstawą interpretacji przebiegu procesów gospodarczych były trzy wskaźniki złożone:

— bieżący wskaźnik koniunktury gospodarczej, zawierający informacje o dostępie przedsiębiorstw do czynników produkcji (surowców, materiałów, zatrudnienia i środków finansowych) oraz o poziomie popytu na produkty przedsiębiorstwa i stanie jego zapasów wyrobów gotowych;

— wskaźnik klimatu koniunkturalnego, będący średnią arytmetyczną wskaźnika bieżącego kwartału i wskaźnika prognozy na kolejny kwartał, konstruowanych na podstawie specjalnie dobranych pytań dotyczących elementów składowych procesu gospodarczego¹²,

— wskaźnik ogólnej oceny sytuacji gospodarczej, będącej średnią arytmetyczną wskaźnika bieżącego kwartału i wskaźnika prognozy na kolejny kwartał, opartych o subiektywną ocenę ogólnej sytuacji gospodarczej wśród ankietowanych przedsiębiorstw.

¹² W konstrukcji wskaźnika klimatu koniunkturalnego uwzględniono informacje o tych samych elementach składowych procesu gospodarczego, które zawiera wskaźnik bieżącej koniunktury gospodarczej. Jedyne w części prognostycznej pytanie o zapasy zostało zastąpione pytaniem o spodziewaną ocenę popytu.

II. OCENA AKTYWNOŚCI GOSPODARCZEJ PRZEDSIĘBIORSTW W POLSCE NA PRZEŁOMIE LAT OSIEMDZIESIĄTYCH I DZIEWIĘDZIESIĄTYCH

Celem wykorzystania trzech różnych jakościowo wskaźników koniunktury gospodarczej¹³ do oceny aktywności ekonomicznej przedsiębiorstw jest wskazanie, które są najbardziej prawidłowe i adekwatne do warunków polskiej gospodarki i dokonujących się w niej przemian dostosowawczych do rynkowych zasad funkcjonowania, a także które z nich najlepiej odzwierciedlają krótkookresowy ruch zjawisk gospodarczych w okresie przejściowym, związanym z przełomem systemowym tej gospodarki.

Ze wszechmiar pożądane i zasadne wykorzystanie doświadczeń nagromadzonych przez kraje gospodarki rynkowej w zakresie badań nad wahaniami działalności ekonomicznej nie powinno jednak oznaczać automatycznego przejmowania istniejących metod szacunku i procedur badawczych dla gospodarki przejściowej¹⁴ (nie koniecznie tylko polskiej), mającej swoje specyficzne cechy i uwarunkowania ograniczające adaptację i zastosowanie tych metod.

Biorąc pod uwagę relatywnie krótki okres realizacji procesów dostosowawczych przedsiębiorstw do zmienionych warunków gospodarowania, w celu zapewnienia wyboru najwłaściwszego miernika wahań koniunkturalnych konieczna jest weryfikacja jakościowych wskaźników, otrzymanych drogą testu koniunkturalnego. Z drugiej strony — nie tylko względy formalne, lecz merytoryczne nakazują poszukiwania i dostarczania informacji spełniającej wymagania przedsiębiorstw o tzw. otoczeniu gospodarczym, a charakteryzujących się znacznym poziomem trafności.

Sprawdzanie stopnia adekwatności wskaźników jakościowych, uzyskanych za pośrednictwem ankiety koniunkturalnej, w stosunku do sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstw może być realizowane różnymi metoda-

¹³ Istnieje jeszcze wiele innych jakościowych wskaźników koniunktury, wykorzystywanych w praktyce badań wahań krótkookresowych gospodarek rynkowych; por. J. Fayolle, *Pratique contemporaine de l'analyse conjoncturelle*, Editions Economica, Paris 1988.

¹⁴ Przez określenie „gospodarka przejściowa” lub „okres przejściowy” w obecnych istniejących realiach polityczno-gospodarczych należy rozumieć etap przemian, polegający na stopniowym eliminowaniu struktur i rozwiązań systemu scentralizowanego, przywracanie gospodarce naturalnej i normalnej sieci powiązań gospodarczych, oparcie funkcjonowania podmiotów gospodarczych o zasady mechanizmu rynkowego, dążenie do rozszerzania zakresu gospodarki rynkowej. Jest to okres wymagający szczególnie wnikliwej uwagi i analizy w stosunku do podejmowanych decyzji makroekonomicznych oraz ich konsekwencji na niższych szczeblach zarządzania.

mi¹⁵. Spośród kilku możliwych metod weryfikacji wskaźników jakościowych, dających ogólny pogląd na temat ich trafności, wybrano tę metodę, która w systemie gospodarki przejściowej, jaka obecnie panuje w Polsce, minimalizuje błędy w ocenie warunków gospodarowania formułowanych przez przedsiębiorstwa i uwzględnia brak umiejętności przewidywania przez kadre kierowniczą krótkookresowych zmian elementów składowych procesu gospodarowania.

Mając na uwadze powyższe zastrzeżenia, analizę stopnia zgodności zmian wskaźników jakościowych przeprowadzono porównując syntetyczne wskaźniki klimatu koniunkturalnego i ogólnej oceny sytuacji gospodarczej w stosunku do wskaźnika bieżącej koniunktury gospodarczej. Wskaźnik bieżącej koniunktury gospodarczej obliczony dla okresu t stanowi zatem punkt odniesienia, pozwalający na określenie prawidłowości kierunków zmian sytuacji gospodarczej (której oczekiwały przedsiębiorstwa) zawartych we wskaźnikach klimatu koniunkturalnego i ogólnej oceny sytuacji gospodarczej wyznaczonych w okresie $t-1$. Natomiast odchylenia przebiegu obu wskaźników syntetycznych od wskaźnika bieżącej koniunktury gospodarczej pozwalają określić poziom przeciętnej kondycji przedsiębiorstw wynikającej z poczucia optymizmu i pesymizmu gospodarczego. Te psychologiczne uwarunkowania subiektywnych ocen wyrażanych przez podmioty gospodarujące, tak silnie podkreślane w teorii J. M. Keynesa¹⁶, dziś znajdują także swoje potwierdzenie w warunkach restrukturyzacji gospodarki polskiej w postaci przeszacowywania lub niedoszacowywania przebiegu zjawisk gospodarczych. Podkreśla to zatem konieczność i ważność przeanalizowania wartości merytorycznej i przydatności mierników aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w systemowo zmienionych warunkach ekonomicznych.

Analiza aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w Polsce za pomocą testu koniunkturalnego dotyczy przemysłu przetwórczego i obejmuje okres ostatnich 3 lat (II kw. 1988-1 kw. 1991 r.). W ujęciu strukturalnym uwzględnia ona 4 grupy gałęzi, o największej liczbie respondentów¹⁷. Są to przemysły: elektromaszynowy, chemiczny, lekki i spożywczy.

W tabeli 1 przedstawiono stopień zgodności zmian wykazywanych przez porównywane między sobą wskaźniki¹⁸. Jak wynika z danych

¹⁵ Jedną z nich jest porównanie z szeregami wskaźników ilościowych (rzeczywistych), co nie jest poprawne z metodologicznego punktu widzenia. Inną z metod jest konfrontacja dwóch rodzajów wskaźników jakościowych — bieżących i prognoz, która daje możliwość oceny stopnia sprawdzalności prognoz.

¹⁶ J. M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza* Warszawa 1956.

¹⁷ W ankietach koniunkturalnych uczestniczy regularnie 600 przedsiębiorstw państwowych, spółdzielczych i prywatnych. Jest to najwyższa w Polsce próbka respondentów. Badania SGH w Warszawie obejmują tylko 200 przedsiębiorstw, a badania CUP w Warszawie 125 przedsiębiorstw i 10 banków.

Tabela

Ocena zgodności kierunkowej i amplitudy wahań wskaźników koniunktury gospodarczej w polskim przemyśle przetwórczym w okresie II kw. 1988 r. - I kw. 1991 r.

Prze- mysł	Rodzaj porównywanego wskaźnika	Wskaźniki bieżącej koniunktury												
		1988			1989				1990				1991	
		II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Ogółem przetwórczy	- klimat koniunkturalny	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+
	- ogólna sytuacja gospodarcza	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-
Przemysł elektro- maszyno- wy	- klimat koniunkturalny	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+
	- ogólna sytuacja gospodarcza	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-
Przemysł chemiczny	- klimat koniunkturalny	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+
	- ogólna sytuacja gospodarcza	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-
Przemysł	- klimat koniunkturalny	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+
	- ogólna sytuacja gospodarcza	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-
Przemysł spożywczy	- klimat koniunkturalny	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	-	+
	- ogólna sytuacja gospodarcza	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	+	-

Źródło: badania Instytutu Teorii Ekonomicznych, Akademia Ekonomiczna, Poznań

+ oznacza lepsze dopasowanie pod względem kierunku i amplitudy

- oznacza gorsze dopasowanie pod względem kierunku i amplitudy

w niej zawartych, adekwatność badanych wskaźników jakościowych w stosunku do krótkookresowych zmian sytuacji gospodarczej przedsiębiorstw była zróżnicowana w grupach gałęzi.

Lepszy poziom dopasowania, a co się z tym wiąże — lepszą trafnością charakteryzował się miernik aktywności gospodarczej, jakim jest wskaźnik klimatu koniunkturalnego. Wskazują na to rezultaty w przemyśle elektromaszynowym, chemicznym i spożywcym, gdzie częstotliwość zgodności wskaźnika klimatu koniunkturalnego ze wskaźnikiem bieżącej koniunktury gospodarczej była wyższa.

Jedynie w przypadku przemysłu lekkiego, który od dłuższego już czasu przeżywa narastające trudności gospodarcze, sięgające swymi korzeniami jeszcze do systemu scentralizowanego i wynikające nie tylko z przyczyn koniunkturalnych, lecz przede wszystkim strukturalnych — aktywność gospodarczą tego przemysłu lepiej oddawał wskaźnik ogólnej oceny sytuacji gospodarczej.

Z punktu widzenia okresu analizy, dla którego szacowane były ana-

lizowane jakościowe wskaźniki należy stwierdzić lepszą ich zbieżność w nowych warunkach systemowych (począwszy od III kw. 1989 r.)-

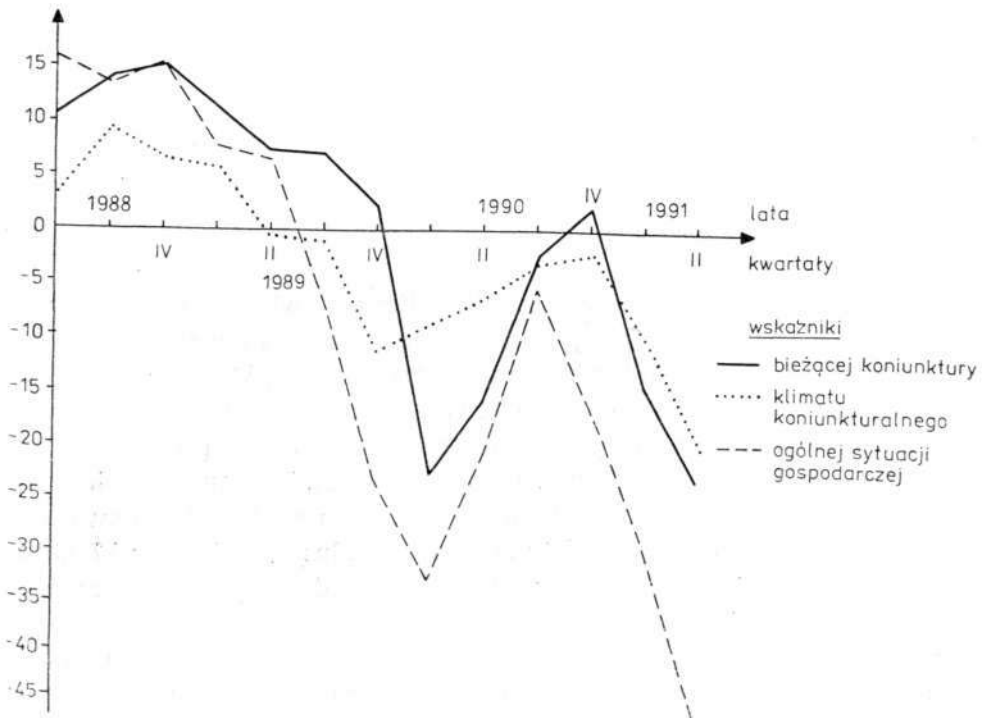
Analizę zgodności kierunkowych zmian wskaźników koniunktury gospodarczej w polskim przemyśle przetwórczym uzupełnia ocena amplitudy tych wskaźników, których ilustrację graficzną stanowią wykresy 1-5.

Podstawową cechą wspólną dla wszystkich analizowanych grup gałęzi jest rejestracja przez wszystkie wskaźniki jakościowe recesji gospodarczej. Obserwowane w większości przypadków wyprzedzenie odnotowania recesji gospodarczej we wskaźnikach klimatu koniunkturalnego i ogólnej oceny sytuacji gospodarczej w stosunku do wskaźników bieżącej koniunktury jest wynikiem samej konstrukcji tych wskaźników; przypomnijmy, że obok ocen bieżącej aktywności gospodarczej zawierają one także elementy prognozy. W związku z tym mają one w stosunku do wskaźnika bieżącego charakter zapowiadający.

Jak już wcześniej zaznaczono — widoczna na wykresach amplituda odchyłeń badanego wskaźnika syntetycznego od wskaźnika bieżącej koniunktury gospodarczej świadczy o sile przeszacowywania lub niedosza-

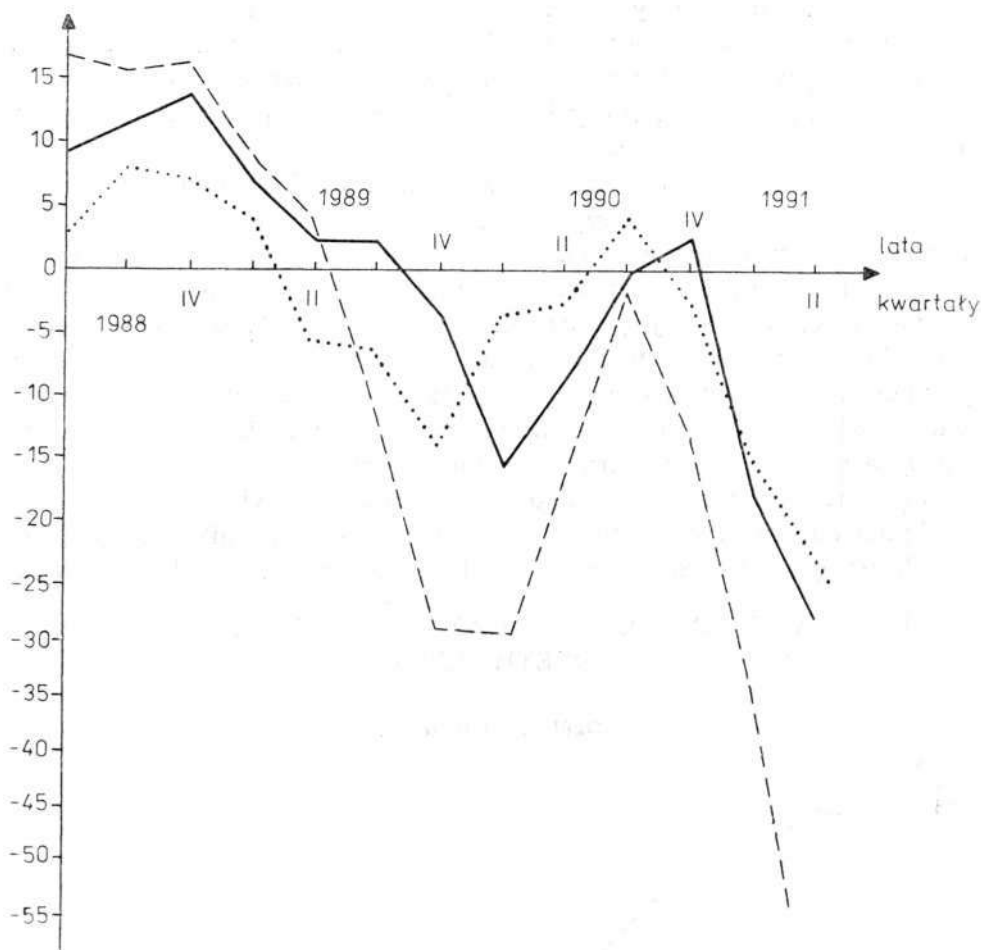
KONIUNKTURA GOSPODARCZA W POLSKIM PRZEMYŚLE PRZETWÓRCZYM

Ogół przedsiębiorstw

Źródło: badania Instytutu Teorii Ekonomicznych, AE, Poznań.

Przemysł elektromaszynowy

Źródło i wskaźniki, jak w wykresie 1

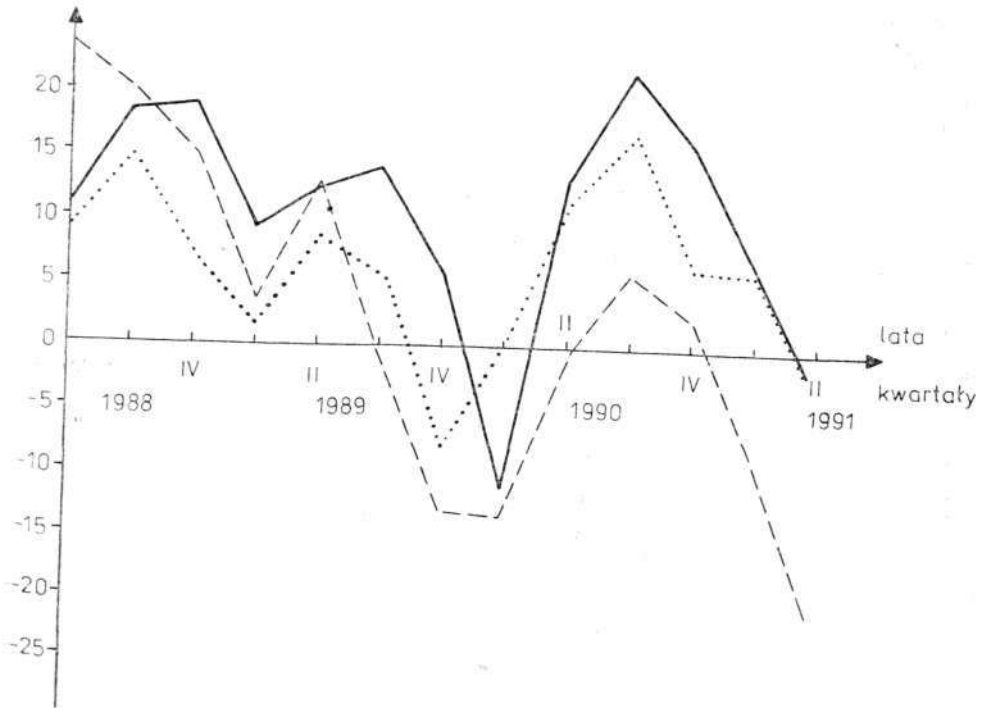
cowywania zjawisk gospodarczych. W obliczu likwidacji tradycyjnych barier podażowych (suowcowej i zatrudnienia), a gwałtownie narastającej barierze popytu generalną tendencją obserwowaną w gospodarce jest brak umiejętności określania i przewidywania popytu. Intensywność ograniczeń popytowych wpływa także na nieprawidłową ocenę wolumenu produkcji sprzedanej, prezentowaną w opiniach przedsiębiorstw.

Konsekwencją przeszacowywania obydwu tych wielkości, typową dla gospodarki przejściowej, jest odchylenie się in plus wskaźników klimatu koniunkturalnego i ogólnej oceny sytuacji gospodarczej od faktycznego przebiegu wahań aktywności przedsiębiorstw.

Konkretyzacją tych ogólnych spostrzeżeń jest wskazanie najbardziej charakterystycznych cech w poszczególnych grupach gałęzi:

— ogół przedsiębiorstw; w przeważającej liczbie przypadku niższą

Przemysł spożywczy

• Źródło i wskaźniki, j.w.

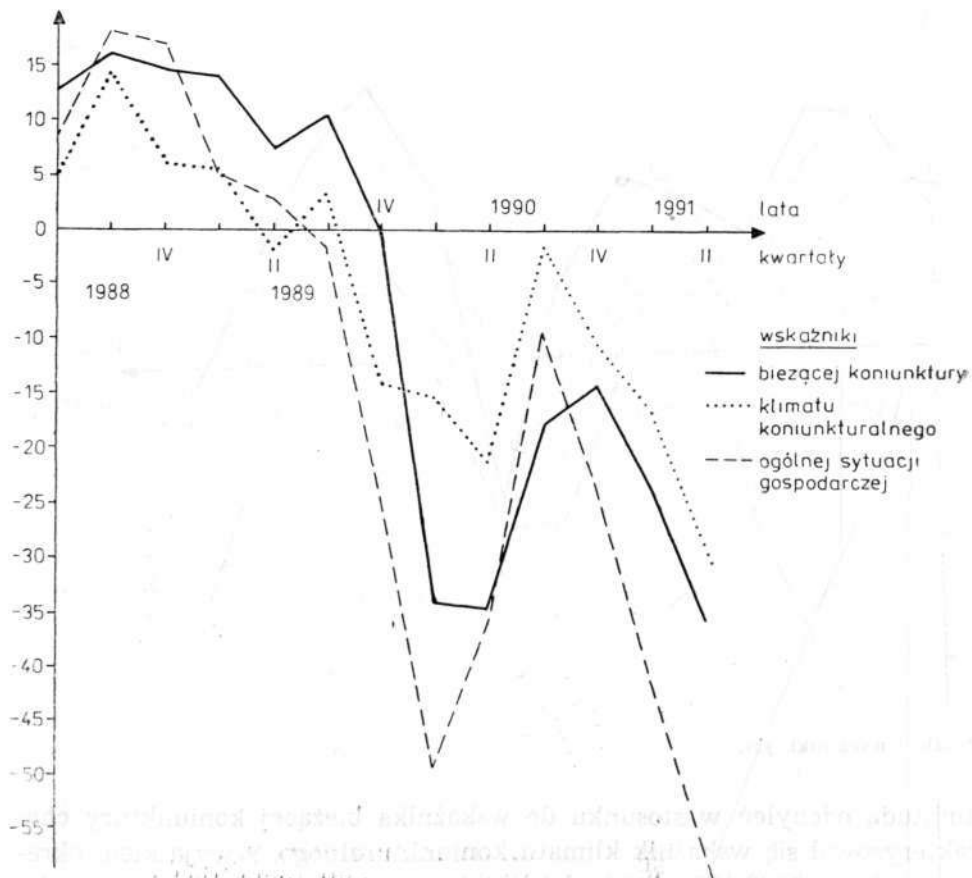
amplitudą odchyleń w stosunku do wskaźnika bieżącej koniunktury charakteryzował się wskaźnik klimatu koniunkturalnego; z wyjątkiem okresu przełomu 1989/1990 r. obydwa syntetyczne wskaźniki były formułowane przez przedsiębiorstwa w sposób asekuracyjny;

— przemysł elektromaszynowy; mniejsza amplituda wahań dotyczyła także wskaźnika klimatu koniunkturalnego; o ile w systemie scentralizowanym wskaźnik ogólnej sytuacji gospodarczej był przeszacowany, to dopiero w warunkach gospodarki przejściowej stał się niedoszacowany; wskaźnik klimatu koniunkturalnego wykazywał przeszacowanie dopiero w nowym systemie ekonomicznym; zauważalna jest jego zbieżność z faktyczną oceną zjawisk gospodarczych z końcem 1990 r.;

— przemysł chemiczny; niższą amplitudę wahań w stosunku do wykonania wykazywał również wskaźnik klimatu koniunkturalnego; począwszy od przełomu systemowego wskaźnik klimatu charakteryzował się nadmiernym optymizmem; z uwagi na silne wahania popytu i konkurencyjny import prywatny ogólna ocena sytuacji gospodarczej w II poł. 1989 r. była bardziej pesymistyczna niż wynikało to z rezultatów ekonomicznych tego przemysłu;

— przemysł lekki; w przeważającej liczbie przypadków niższą amplitudą odchyleń od kształtowania się bieżącej aktywności przedsiębiorstw

Przemysł lekki

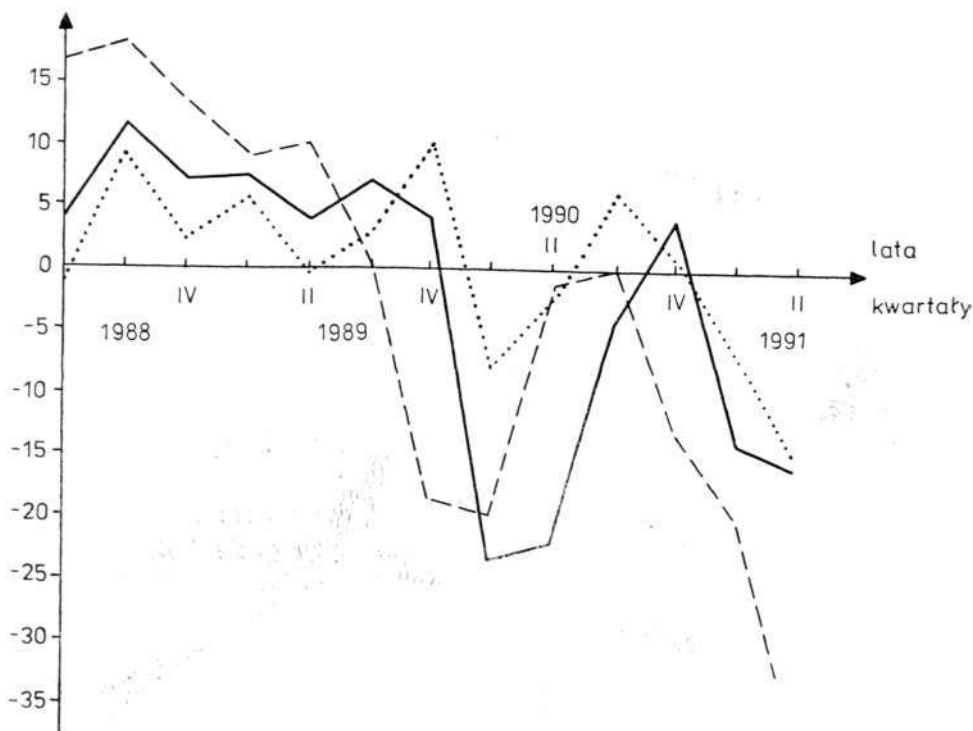

Źródło i wskaźniki, j.w.

charakteryzował się wskaźnik ogólnej oceny sytuacji gospodarczej; długookresowe już i najsilniej odczuwane trudności strukturalne i koniunkturalne spowodowały w tym przemyśle najgłębszą recesję; splot niekorzystnych warunków zewnętrznych i wewnętrznych tej dziedziny — doprowadził do jej załamania, zważywszy jeszcze dodatkowo na konkurencję prywatnego importu, gwałtowny spadek popytu na produkty tego przemysłu i napięcia społeczne; wydaje się, że fakt trudnej sytuacji ekonomicznej sprzyja, iż w przemyśle lekkim bardziej adekwatnym miernikiem aktywności gospodarczej jest wskaźnik ogólnej oceny sytuacji gospodarczej, nie wymagający wnikania w ocenę poszczególnych elementów składowych procesów gospodarczych i dzięki swej prostocie — zwiększający trafność ocen, pomimo wysokiej niepewności funkcjonowania tej dziedziny przemysłu;

— przemysł spożywczy; cechą charakterystyczną, wyróżniającą tę gałąź gospodarki jest fakt formułowania bardziej asekuracyjnych opinii,

Przemysł chemiczny

Źródło i wskaźniki, j.w.

stąd w zasadzie zarówno wskaźniki klimatu koniunkturalnego, jak i ogólnej oceny sytuacji gospodarczej kształtowały się poniżej faktycznej aktywności tego przemysłu w całym badanym okresie; zmiany systemowe nie odegrały większej roli w sposobie wyrażania ocen przez respondentów; inną cechą także wyróżniającą tę dziedzinę jest znaczna zbieżność analizowanych wskaźników, co wskazywałoby na bardzo wiarygodne opinie pomimo ich asekuracyjności; niższa amplituda wahań odnosi się do wskaźnika klimatu koniunkturalnego.

Doświadczenia badania aktywności gospodarczej metodą testu koniunkturalnego dla gospodarki rynkowej wskazują, że częściej stosowanym i bardziej adekwatnym miernikiem krótkookresowego ruchu zjawisk gospodarczych jest wskaźnik ogólnej oceny sytuacji gospodarczej. Tymczasem przedstawiona analiza wykazała, że w warunkach gospodarki przejściowej zadanie powyższe lepiej spełnia wskaźnik klimatu koniunkturalnego. Z drugiej strony przykład przemysłu lekkiego wskazuje, że nie można z góry przesądzić w sposób jednoznaczny o przydatności określonego jakościowego wskaźnika badającego koniunkturę gospodarczą w okresie przeobrażeń systemowych.

Ocena aktywności gospodarczej przedsiębiorstw metodą testu koniunkturalnego w warunkach dokonujących się adaptacji do rynkowych

zasad postępowania podmiotów gospodarujących, rozszerzanie zakresu prywatyzacji nie może oznaczać powielania wzorców odpowiadających i przyjętych dla ukształtowanej już gospodarki rynkowej krajów zachodnich. Znacznie wyższy poziom niestabilności gospodarki w okresie przejściowym, zmienność decyzji makroekonomicznych z uwagi na nagłe korekty polityki gospodarczej pod wpływem napięć bieżących, silniejsza reakcja gospodarki na impulsy pochodzące z powiązań międzynarodowych wpływają na trudności w diagnozowaniu i prognozowaniu zjawisk gospodarczych przez przedsiębiorstwa. Jednocześnie konieczność adaptacji do nowych systemowo warunków gospodarowania, zmiana mentalności wśród kadry kierowniczej, przystosowanie do prymatu rynkowych kategorii, obawy przed podejmowaniem śmiałych decyzji, brak umiejętności w definiowaniu i szacowaniu niektórych zjawisk rynkowych utrudnia właściwą ocenę otoczenia gospodarczego, w którym funkcjonuje przedsiębiorstwo.

Wyżej wspomniane ograniczenia nakazują ostrożność wobec pewnego schematyzmu w akceptacji wzorów sprawdzonych gdzie indziej.

ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES IN POLAND IN THE LIGHT OF BUSINESS SURVEY METHOD

S u m m a r y

The article indicates that the privatisation of Polish economy is accompanied by the growing importance of research into the economic activity of enterprises. The author points to the causes of the growing role of qualitative research in a transient economy. Such research results from:

- 1) the necessity to obtain particular information allowing to formulate quick diagnoses and short-term prognoses;
- 2) an increased risk and uncertainty of functioning of enterprises;
- 3) a reduced role of traditional quantitative statistics, in consequence of a developed demand from the central government for information concerning decisions taken at a microeconomic level necessary to formulate a macroeconomic strategy.

In conditions of a transient economy the research into the economic activity of enterprises by means of the business survey method may not copy automatically the patterns adopted in a fully developed market economy.

The purpose of the article is to indicate which of the measures of the economic situation are the most adequate and suitable for the structure of the Polish economy and for the economic and ownership transformations taking place in Poland.